KICHIK YOSHDAGI BOLALARGA MEHNAT TARBIYASINI SHAKLLANTIRISH

Toshkent Oriental Universiteti
katta o‘qituvchisi **Boymatova Anorkhol Gulmurodovna**
MT talabasi **Khurramova Shahzoda**

Annotatsiya: *Kichik yoshdagi bolalarga mehnat tarbiyasini shakllantirish bugungi kunda eng dolzarb tarbiyaviy masalalardan biri hisoblanadi. Bola hayotining ilk bosqichlaridan boshlab, unda turli ijobiy sifatlarni, xususan, mehnatsevarlik fazilatini shakllantirish unga katta hayot saboqlarini berish hamda jamiyatda munosib o‘rin egallashiga zamin yaratadi. Har bir yosh bolada mehnatga nisbatan munosabatni, ishga mas’uliyat bilan yondashishni, o‘ziga ishonch tuyg‘usini singdirish orqali ijtimoiy barkamollikka erishish mumkin. Bugungi tezkor hayot sharoitida oilaviy tarbiya, maktabgacha ta'lim tashkilotlaridagi pedagogik jarayon va jamiyat bilan uzviy aloqada bolaning mehnat tarbiyasini tizimli tashkil qilish, zamonaviy talablarga javob beradigan me’yorlar asosida amalga oshirilishi muhim ahamiyatga ega.*

Kalit so‘zlar: *Mehnat tarbiyasi, kichik yoshdagi bolalar, pedagogika, tarbiyaning oilaviy asoslari, ijtimoiy moslashuv, mas’uliyat, rivojlanish, jamoaviy mehnat, tarbiyaviy omillar.*

Mehnat tarbiyasi - bu bolaning ongida, xarakterida, kundalik hayotida mehnatsevarlik, fidoyilik, ishchanlik, tashkilotchilik, o‘z oldiga maqsad qo‘yish va unga erishish, qisqa va uzoq muddatli rejalarni tuzish, aniq natijaga intilish kabi fazilatlarni shakllantirishdir. Bu jarayonning muhim jihatlaridan biri bolaning mehnat faoliyatiga bevosita jalb qilinishi va faol mehnat ta’limi

orqali mustahkamlanishidir. Yosh bolalarga mehnat tarbiyasini berishda avvalambor oilaning, so‘ngra maktabgacha ta'lim tashkilotlari hamda mahallaning o‘rni nihoyatda muhim. Ijtimoiy muhit bolada mehnatga, hayotga, kishilarga bo‘lgan munosabatni belgilaydi. Shu sababli, bolalar uchun atrof-muhitdagi tartib-intizom, oila a'zolarning o‘zaro munosabatlari, bir-birlari bilan bo‘ladigan muloqot, ular bajarayotgan mehnat harakatlarining to‘g‘ri yo‘naltirilganligi, mehnat faoliyatiga ongli yondashuvi juda katta ahamiyat kasb etadi [1].

Mehnat tarbiyasi jarayonida bolaning yosh xususiyatlari, individual qobiliyatlari, mayllari va ehtiyojlari ham e'tiborga olinishi lozim. Pedagoglar va ota-onalar bolani mehnatga jalb qilayotganda, unga yuklatilayotgan vazifalarning tarbiyaviy–psixologik ahamiyati hamda bolada mavjud illatlarning oldini olishga alohida e’tibor berishlari darkor. Mehnat tarbiyasi bolaning aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik rivojlanishida asosiy o‘rin tutadi. Bola mehnat jarayoni orqali atrof-idrokini kengaytiradi, yangi ko‘nikma va malakalarni egallaydi, mustaqil fikrlashni o‘rganadi, o‘z harakatlari uchun javobgar bo‘lishga intiladi.

Mehnat tarbiyasining asosiy tamoyillari sifatida quyidagilarni ko‘rsatish mumkin: mehnatga bo‘lgan muhabbat va hurmat, ishga mas’uliyat, mehnatda intizom, bajarilayotgan ishga ongli yondashuv, natijani tahlil qilish, harakatlarda muvofiqlik hamda jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish. Qaror qabul qilish, mustaqil harakat qilish va natijaga erishishda mehnat tarbiyasi muhim o‘rin tutadi. Bolalar kichik yoshdan boshlab, oilaviy va jamoaviy mehnat faoliyati orqali o‘zlarining kuch-g‘ayratlarini sinab ko‘radilar, o‘z imkoniyatlarining chegaralarini anglab yetadilar va mustaqil fikrlashga intiladilar.

Mehnat tarbiyasi bolani har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda nafaqat jismoniy harakat, balki fikrlash, kuzatish, tahlil qilish, rejalarni

amalga oshirish va natijalarni baholash jarayonida boladagi bilim, malaka va ko‘nikmalar boyib boradi. Bola mehnat qila turib, halollik, vijdonlilik, sabr-toqat, bardoshlik, do‘stlik, ijtimoiy hamkorlik kabi qadriyatlarni anglab yetadi. Aynan mehnat tarbiyasi orqali bola o‘zining hayotiy maqsadlarini belgilab oladi, ongida kelajak orzularini pishitadi va hayotda o‘z o‘rnini topishga harakat qiladi.Oilada mehnat tarbiyasining o‘ziga xos jihatlari mavjud. Oila o‘zining kundalik hayotida, doimiy faoliyati davomida bolada birinchi bo‘lib mehnatga muhabbat va mas’uliyat tuyg‘usini shakllantiradi. Oilada tarbiyalangan bola ishlash qobiliyatiga, har bir vazifaga ma’suliyatli yondashishga o‘rganadi. Oilaning barcha a'zolari o‘z harakatlari bilan bolaga namunaviy ko‘rsatma bera olsalar, bola mehnat jarayonida o‘rnak olgan sifat va fazilatlar uning butun hayotida muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Aksincha, agar ota-onalar va boshqa oila a'zolari mehnatdan chetlashsalar, bola ongida mehnatga nisbatan sustkashlik paydo bo‘lishi mumkin. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarining roli ham bu borada muhimdir. U yerda pedagoglar bolalarni mehnatga yo‘naltirish, ularda ijtimoiy mas’uliyat his-tuyg‘usini shakllantirish, o‘z harakatini boshqarish va natija uchun javob berish ko‘nikmalarini o‘rgatish bilan shug‘ullanadilar. Bolalar guruhda ishlash, bir-birlariga yordam berish, jamoa oldidagi vazifani bajarish, o‘rtoqlarining muvaffaqiyatiga hamdard bo‘lish kabi ijtimoiy va axloqiy fazilatlarni o‘zlashtiradilar. Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida tashkil etiladigan turli mehnat faoliyatlar, ijodiy mashg‘ulotlar, sinov va loyihalar bolalarning har tomonlama rivojlanishiga katta turtki beradi [2].

Mehnat tarbiyasining samarali bo‘lishi uchun tarbiyachilar va ota-onalar tomonidan bolaning har bir yutuqlari, harakatlari to‘g‘ri baholanishi va rag‘batlantirilishi lozim. Bola o‘z harakatlari natijasida erishgan natijalarini atrofida yoritib berish, uni doim fidokorlikka, yangi g‘oyalarga intilishka undash orqali unda mehnatga muhabbat uyg‘otiladi. Mehnat tarbiyasi nafaqat

bola hayotining boshlang‘ich bosqichida, balki keyingi rivojlanish davrida ham katta ahamiyatga ega. Bolada tarbiyalangan mehnatsevarlik fazilati kelajakda uni ijtimoiy jihatdan faol, tashabbuskor va jamiyatga foydali shaxs bo‘lib shakllanishini ta’minlaydi. Kichik yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirishda milliy qadriyatlar, urf-odatlar va an’analar ham muhim omil hisoblanadi. O‘zbek xalqining asrlar davomida davom etib kelayotgan qadriyatlarida, avloddan avlodga o‘tib kelayotgan tarbiyaviy tajribalari asosida bola har biri sabr-toqatli, halol mehnatsevar, jamiyatga foydali shaxs sifatida ulg‘ayib kelgan. Ajdodlarimiz oilada, mahallada, jamoada yosh avlodni mehnatga jalb qilish, ularni insonparvarlik, diyonat, vijdonlilik ruhida tarbiyalashga e'tibor qaratganlar. Bu qadriyatlarning bugungi kundagi ahamiyati ham, tarbiyaviy salohiyati ham beqiyosdir. Bolani yoshligidan boshlab mehnatga o‘rgatish nafaqat uni zarur ko‘nikmalar bilan boyitadi, balki kelajakdagi ijtimoiy-madaniy hayotda faol ishtirok etuvchi shaxs bo‘lib shakllanishiga xizmat qiladi [3].

Mehnat tarbiyasining pedagogik asoslari metodik jihatdan samarali tashkil etilsa, bolaning intellektual, axloqiy, jismoniy jihatdan yetuk bo‘lib voyaga yetishi uchun keng imkoniyatlar ochiladi. Zamonaviy pedagogik nazariyalar va ilg‘or tajribalar asosida bolada mehnat tarbiyasini samarali yo‘lga qo‘yish, bunda interfaol, innovatsion, didaktik uslublarni qo‘llash orqali har bir bolaning tabiiy salohiyatini to‘liq namoyon etish imkoniyati mavjud. Pedagogik faoliyatda bolalar mehnati, ijodiy va ilmiy faoliyat, uy-joy va atrof-muhitni tartibga keltirish, ekologik madaniyatni shakllantirish ham mehnat tarbiyasining tarkibiy qismlari bo‘lib hisoblanadi.

Bolani mehnatga jalb qilishda muhim pedagogik omillardan biri bola faoliyatining turlicha va qiziqarli bo‘lishini ta’minlashdir. Bu orqali bola mehnatga qiziquvchanlik bilan yondashadi, yangi bilimlarni egallash, yangilik ochish, o‘zlashtirishga intiladi. Faol mehnat jarayonida bolaning tafakkuri,

idroki, tasavvuri kengayadi, hozirjavoblik, chaqqonlik, harakatlarda tezkorlik singari sifatlar rivojlanadi. Bunday yondashuv bolani nafaqat mehnatga, balki hayotga ongli, samarali va faol yondashishga o‘rgatadi.Mehnat tarbiyasida bola salomatligini saqlash ham asosiy o‘rin tutadi. Bola mehnat faoliyatini to‘g‘ri tashkil etish, undan haddan tashqari zo‘riqish va charchashning oldini olish, yoshiga mos, imkoniyatidan kelib chiqqan holda unga vazifalar yuklash u bolani jismonan chiniqtirish, sog‘lom hayot tarziga o‘rganish imkonini beradi. Bola mehnat qilayotgan paytda uni sog‘lom tartibda faoliyatga jalb qilish, dam olish, o‘yin va mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtirish pedagogik talabdir.

Mehnat tarbiyasining muhim jihatlaridan biri bolada psixologik barqarorlik va emotsional baraka hosil qilishdir. Mehnat faoliyati natijasida bola o‘zidan mamnun bo‘lishi, o‘z qobiliyatini namoyon qilishdan quvonchi, muvaffaqiyatga erishishdan zavqlanishi orqali o‘zini ishonchli va mustahkam his qiladi. O‘zaro yordam, jamoada ishlash ko‘nikmasi, mustaqil qaror qabul qilish va o‘z harakatlarini boshqarish imkoniyati bola uchun kuchli hayotiy tayanch bo‘lib xizmat qiladi. Bularning barchasi bolani to‘laqonli shaxs qilib tarbiyalashda mehnat tarbiyasining o‘rni beqiyos ekanligini ko‘rsatadi. Bolalarga nisbatan mehnat tarbiyasi joriy etilganda, ular mustaqil hayot yo‘liga qat’iy qadam qo‘yadi, o‘z imkoniyatlari va kuchiga ishonadi, jamiyatdagi ijtimoiy rolini to‘g‘ri anglaydi. Shaxs sifatida o‘zini rivojlantirishga, yangilikka intilishga, jamiyatda faol o‘rin egallashga asos soladi. Oilada, maktabda va jamiyatda mehnat tarbiyasini kompleks tashkil qilish maqsadida barcha ishtirokchilar - ota-onalar, pedagoglar, jamoa a’zolari o‘zaro hamkorlikda ish yuritishlari lozim [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, kichik yoshdagi bolalarda mehnat tarbiyasini shakllantirish orqali sog‘lom, barkamol, bilimli va mustaqil fikrli shaxslarni tarbiyalash mumkin. Mehnat tarbiyasi bolalarning intellektual, jismoniy,

psixologik va ijtimoiy rivojlanishini kafolatlash, ularni hayotga tartibli, mas’uliyatli, samarador inson sifatida tarbiyalash, kelajak jamiyatining taraqqiyparvar va tashabbuskor a'zoni sifatida yetishib chiqishida muhim kalit hisoblanadi. Har bir oila, pedagog va jamoa mehnat tarbiyasi borasida mas’uliyatli yondoshadigan bo‘lsa, kelajagimiz egalari bo‘lgan yosh avlodda mehnatsevarlik, iroda, vijdonlilik kabi yuksak fazilatlar mustahkam qaror topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat, 2008.

2. Shodmonov S., Urazboeva D. Maktabgacha pedagogika. Toshkent: Noshir, 2021.

3. Sharipova N. Mehnat tarbiyasining zamonaviy konsepsiyalari. Toshkent, 2020.

4. Raximova N., Nazarova D. Kichik yoshdagi bolalarni tarbiyalash asoslari. Samarqand, 2022.

5. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligining rasmiy materiallari, 2023.